

Kluten.

Aquarel: Rein Stuurman.

Vogelbeschermer Jan Albers lokmaatje bij schilderen in het veld

Rein Stuurman: vogelschilder van Zien is Kennen!

Conny Scholtes

Driekwart eeuw terug doorkruiste vogelschilder Rein Stuurman (1900-'84) samen met Nol Binsbergen en Dirk Mooij de Zaanse veenweidegebieden. Samen maakten zij 'Zien is Kennen!'. Het was de eerste vogelgids voor in je jaszak en deze is nog steeds in gebruik. In het natuurgebied De Reef te Westzaan is de grote tentoonstelling 'Zien is Kennen, Rein Stuurman in Westzaan' over deze veelzijdige schilder, tekenaar, illustrator en kinderboekenschrijver te zien. Aanleiding is de uitgave van het boek 'Rein Stuurman de vogelschilder van Zien is Kennen!'. Een rijk geïllustreerd eerbetoon aan de man die generaties vogelliefhebbers leerde kijken. Centraal staat het natuurdagboek dat Stuurman van 1933 tot 1942 met schildersogen bijhield. Een document dat de omslag in het kijken naar de natuur markeert.

Gids van generaties

In het enorme aanbod van vogelboeken neemt het gidsje 'Zien is Kennen!' heel lang een aparte plaats in. Het bestaat al

zeventig jaar. Hoewel de wetenschappelijk niveau ervan wel eens ter discussie staat en de tiende en laatste druk al weer dik vijftien jaar oud is, blijft het oudje nog

altijd aantrekkingskracht uitoefenen op heel wat vogelaars. Ongemerkt is het gidsje er thuis tot de vaste inventaris gaan behoren. “Zien is Kennen!? Oh ja, dat heb ik nog van mijn vader!”

Generaties achtereen bladerden het boekje grijs om even vlug een onbekend vogeltje in hun tuin te leren kennen. Is het niet om de praktische en levendige beschrijving van de gezochte vogel, opgetekend door vogelfotograaf Nol Binsbergen (1908-’45), of de vrolijke opsmuk van streek- en buitenlandse namen en vogelgeluiden van de jurist Dirk Mooij (1906-’86), dan wordt er wel vertederd gesmuld van de vele honderden rake aquarellen van vogelschilder Rein Stuurman (1900-’84).

Eigenlijk is het gidsje erfgoed van de Nederlandse ornithologie. Jarenlang had Jac. P. Thijssse zijn verlangen geventileerd naar een handzaam vogelgidsje. Voor huis-, tuin- en keukengebruik. Tot uitgever A.G. Schoonderbeek (1910-2003) in Laren Noord-Holland midden jaren dertig van de vorige eeuw drie jongelui ontdekte. In de vogelwereld waren ze toen nog niet bekend, maar ze zaten al hun leven lang ‘achter de pietjes aan’ in de veenweidegebieden rond hun woonplaats Zaandam of in de Noord-Hollandse duinen. Met hen durfde hij het aan naar Amerikaans voorbeeld zo’n boekje te maken. De fauna levendig geportretteerd in meer dan 360 fijnzinnige, kleurige aquarellen, gevat in linnen band met een drukknopje. Voor vier gulden vijftien. Een hap uit de beurs in die arme crisisjaren, maar wel een schot in de roos.

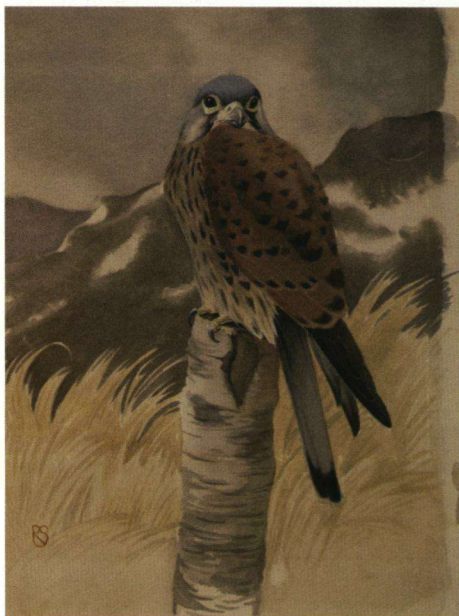
Illustrator van vogelboeken

Stuurman had de gave om in enkele ogenblikken een vogel in zich op te nemen. Hij maakte snel schetsen van een opvliegend dier, die hij later uitwerkte tot soms haast ontroerende prenten. Zijn vermogen om de typerende houding en duidelijke kenmerken van het verenkleed te raken, maakte hem lange tijd tot een van de belangrijkste vogeltekenaars van ons land. Talrijke boeken illustreerde hij, zoals ‘Buiten bij de vogels’ van Engelhard de Witt, ‘Het Vogelboekje’ (vanaf de vierde druk) van J.P. Thijssse, ‘Bird Spotting’ en ‘Vogels om ons heen’ van John Holland (Ko Zweres). Ook maakte hij reeksen plaatjesalbums voor (de Zaanse) Koek- en

De expositie

De expositie ‘Zien is Kennen, Rein Stuurman in Westzaan’ is tot en met zondag 11 december te zien bij Galerie Staphorsius, J.J. Allanstraat 287b, 1551 RG Westzaan, telefoon: (075) 614 30 00, e-mail: info@staphorsius.nl. Toegang gratis. Open: dinsdag tot en met vrijdag 09.00-18.00 uur, zaterdag 09.00-17.00 uur. Op de tweede en de vierde zondag van de maand 12.00-16.00 uur. Op zondag is er ook iets extra’s als een lezing, film, wandelen of varen door De Reef, of vetbollen maken voor de jeugd. Openbaar vervoer: bus 63 vanaf van station Zaandam, halte Houtveldweg, richting Assendelft. Uitstappen Raadhuis Westzaan en twintig minuten wandelen.

beschuitfabrikant Hille, de koffiebranders Kanis en Gunnink en Sluis Zangzaad. Zijn plaatjes in ‘De Kruger Wildtuin’ van Jan P. Strijbos, ‘De Hoge Veluwe’ van A.B. Wigman, ‘Stille pracht in het tropisch aquarium’ van dr. J.M. Lodewijks, ‘Introduction to Nature’ van R. Martin, ‘Vogelleven’ van Ko Zweres en in ‘Eendenvolk, Roofvogels’ en ‘Steltlopers’ van A.B. Wigman maakten hem tot een van de geliefdeste vogeltekenaars. Met Rinke Tolman maakte hij onder meer: ‘Al in die groene wei’, ‘Vogelglorie van plas en moeras’, ‘Gevleugelde muzikanten’ en ‘De luister

Torenvalk.

Aquarel: Rein Stuurman.

Kieviten.

Aquarel: Rein Stuurman.

van Zuid Friesland'. Aquarellen die nu deel uitmaken van de collectie van Natuurmuseum Fryslân in Leeuwarden. Met zijn werk heeft Stuurman zonder twijfel het meest complete overzicht van de Nederlandse avifauna gemaakt. Eigenlijk is dit al genoeg om een boek over hem te maken. Maar de eerste 'Zien is Kennen!' in 1937 markeert ook een belangrijke omslag in de beleving van de natuur. In de jaren dertig van de vorige eeuw begon die mondjesmaat op gang te komen.

Lokmaatje

Onder de bezielende aanvoering van Binsbergen werden de makers van 'Zien is Kennen!' al gauw de spil van een groepje jongeren waar in 1943 de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek uit voortkwam. Met als doel het rapen van eieren aan banden te leggen. Een belangrijke rol daarin speelde de Westzoner Jan Albers (oprichter van Wiek en Sneb, de voorloper van *het Vogeljaar*). Hij was bij het verschijnen van de eerste 'Zien is Kennen!' in oktober 1937 nog een broekie van vijftien jaar dat in de jol van Nol mee mocht om Porseleinhoen of ral (met groene erwten en zijn blaaspijp) uit het riet te lokken, zodat

de schilder en de fotograaf aan de slag konden. Enkele maanden ervoor had Jan Albers de schilder leren kennen bij Nol, een oom van een vriendje. Jan besloot meteen ook een dagboek over vogels bij te houden. 'Elke nieuwe vogel die ik zag, kreeg een nummer, zodat ik wist hoeveel ik er kende.' Rein raadde hem af 'net als Jan P. Strijbos in De Telegraaf' over vogels te willen schrijven: 'Niet doen. Er is geen brood mee te verdienen. Zelfs Nol Binsbergen, toch een goede vogelfotograaf, kan er niet van leven.'

Illustreren in de praktijk

In zijn dagboek noteert Jan hoe hij op de februariavond naar Nol gaat met een gewonde Torenvalk die iemand in de polder heeft gevonden. Nol voert de vogel gehakt en fotografeert hem op tafel tussen de kopjes en het schrijfgerei. Zijn vrouw vindt het allemaal best. Als Jan twee dagen later poolshoogte gaat nemen, vliegt de Torenvalk al weer aardig. 'Hij was lang niet zo schuw meer en zat op de rand van de stoel. Stuurman was hem aan het tekenen. Voor verbeteringen in de volgende 'Zien is Kennen!'. Dirk Mooij

Jan Albers bestudeert een nest van een paartje Zilvermeeuwen, 28 juni 1936 bij het Geversduin (Castricum). Foto: Collectie M. Roos.

kwam ook langs. Die dacht dat het dier was opgezet en wilde hem even over de rug strijken. Toen deed de valk een onverwachte uitval.' Twee weken erna bracht Jan een muis die hij speciaal voor de Torenvalk had gevangen. 'De vogel verorberde het beestje en Stuurman maar tekenen. Het verslinden duurde zeven minuten.' Enkele dagen erna werd het experiment herhaald en verbeterde de vogel zijn record met een minuut. 'Nee, Stuurman ging echt niet over één nacht ijs.'

In de Tweede Wereldoorlog valt het clubje uiteen. Stuurman verhuist met tweelingzus Willie, schrijfster van kinderboeken, naar Eemnes ('waar de uitgevers wonen'). Nol gaat naar Texel, waar Albers hem in 1943 helpt bij het schieten van de film *Geheimen van het Waterland*. Stuurman verliest hij uit het oog. Tot Albers zelf in de jaren vijftig voor zijn werk naar Ede verhuist en de draad weer oppakt. Met vrouw en kind bezoekt hij de schilder en zijn zus om de veertien dagen. Zijn vriend troonde hem altijd mee naar zijn atelier op zolder: 'Jij hebt geen verstand van schilderen, maar wel van vogels.' Het ging hem erom of de uitbeelding van de vogel natuurlijk was. 'Niet te gekunsteld. Soms vond ik hem niet mooi. Dan zei hij: dat dacht ik al. Je hebt gelijk.'

Stille armoe

Ondanks het succes van *'Zien is Kennen!'* leefden broer en zus in stille armoe en Rein wist zicht geen raad. Op een keer kon hij een opdracht krijgen van Hille om plaatjesalbums te illustreren over de Hoge Veluwe. Maar hoe moest hij daar komen? Albers bedacht de oplossing: 'Ik kom je om het weekend halen om bij ons te logeren. Dan kunnen we een hele dag naar het Nationaal Park en kan jij daar werken.' Dat duurde anderhalf jaar. Omdat er zoveel te doen was maakte Albers foto's van de plekjes, terwijl Stuurman schetste en notities krabbelde over de kleuren. 'Hij nam alles heel goed in zich op. Ik zei wel eens: het komt er toch niet op aan of iets een beetje meer of minder bruin is. Maar dan zei hij: kijk eens naar dat asfalt. Jij denkt dat het zwart is, maar het heeft alle kleuren. Het hangt er helemaal van af hoe het licht er op valt. Of het bewolkt is of helder.'

Rein Stuurman turend door een kijkgat.
Foto: Collectie M. Roos.

Natuurschilders had je nauwelijks in die tijd. Iemand schilderde wel eens af en toe een vogel, maar nooit het hele scala, onderstreept Albers het bijzondere van zijn oude vriend. Zijn kast staat vol met vogelboeken van Rein. 'Neem deze Smient. Het grijs. Hoe dat verloopt. De veertjes. De truttigheidjes. Precies een Smient in de herfst die *pieeuw* roept. Zo heeft hij hem geschilderd en dat is nog steeds ongeëvenaard,' mompelt hij bladerend achter de eettafel. 'Nog steeds verliefd op de plaatjes.' Die middag had zijn dochter iets zien rondscharrelen bij de sloot achter het huis. 'Ik dacht meteen: een Middelste Zaagbek. En het klopte: de houding, de manier van vliegen, dat kon Stuurman zo goed weergeven.'

Franciscus van de vogelaars

Is Albers verliefd op de plaatjes van Stuurman, vormgever Berry Slok van Studio Berry Slok in Hilversum is het vooral op zijn schetsen. Hij heeft het boek van de werkgroep over Rein vormgegeven en putte daarvoor ruimschoots uit stapels

Visdiefjes.

Aquarel: Rein Stuurman.

schetsboeken uit de artistieke nalatenschap van Stuurman. Zo kon het natuurdagboek natuurgetrouw worden geïllustreerd met schetsen en aquarellen die horen bij de tekst van een bepaalde datum. Als ontwerper van kunstcatalogi voor de Nederlandse museumwereld kon hij het niet laten het werk van Stuurman te beoordelen alsof hij daarmee bezig was. 'Zijn houtsnedes en schetsen hebben een hoog artistiek gehalte. De meer uitgewerkte schilderijen spreken mij minder aan. Maar wat de boventoon voert bij al het werk dat ik van hem heb gezien, is de liefde en mateloze aandacht voor het onderwerp. Dat onttrekt zich aan elke kritiek. Rein Stuurman wilde geen kunst maken maar werd voortgedreven door zijn zuivere passie voor vogels. Dat maakt hem, vind ik, onschendbaar. Hij is voor mij de Franciscus van de vogelaars.'

■ C. Scholtes, e-mail: connyscholtes@planet.nl.

Conny Scholtes is redacteur van de Werkgroep Rein Stuurman en publiciste. De afbeeldingen van de aquarellen van Rein Stuurman bij dit artikel zijn ter beschikking gesteld door het Gemeentearchief Zaanstad. De zwartwitfoto's zijn afkomstig uit de particuliere collectie van Martien Roos.